

สุขสันต์ปีใหม่

ทอประกาย

2568

ปราชญ์ชาวบ้าน

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

องค์การบริหารส่วนตำบลวังไผ่ อำเภอปรือ จังหวัดมหาสารคาม

คำนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราชการ ๒๕๖๐ มาตรา ๕๗ รัฐต้อง (๑) อนุรักษ์
ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของ
ท้องถิ่นและ ของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้
ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วยภูมิปัญญาไทย
มีความสำคัญอย่างยิ่งช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ แก่คนไทย
สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเข้ากับชีวิตได้อย่างเหมาะสมสร้างความสมดุลระหว่าง
คนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุค

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบลวังไชย ได้เล็งเห็นความสำคัญ
ของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้สำรวจบุคคลสำคัญของท้องถิ่นเพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชน
ชาวบ้านของตำบลน้ำซุ่น เพื่อเป็นการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญและมีประโยชน์ไว้
ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชนและเพื่อการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ ต่อไป

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
องค์การบริหารส่วนตำบลวังไชย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ความหมายฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑
ด้านเกษตร	๙
ด้านหัตถกรรม	๑๑
ด้านศิลปกรรม	๑๓
ด้านแพทย์แผนไทย	๑๔
ด้านภาษาและวรรณกรรม	๑๕
ด้านอุตสาหกรรม	๑๖
ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๑๗
ด้านอื่นๆ	๑๙

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๕๗ (๑) อนุรักษ์ฟื้นฟูและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติและจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วยภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญอย่างยิ่งช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงสร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทยสามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสมสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุค

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบลวังไชย ได้เล็งเห็น ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงได้ทำการสำรวจฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้านเพื่อสืบสานอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญและมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิหมายความว่า พื้น ชั้น พื้นเพ

ปัญญา หมายความว่า ความรอบรู้ความรู้ทั่วไป ความฉลาดเกิดแต่การเรียนรู้และคิด

ภูมิปัญญา หมายความว่า พื้นความรู้ความสามารถ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายความว่า ความสามารถในการใช้พื้นความรู้สร้างสรรค์งานเพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น

การถ่ายทอดความรู้หรือการสอน หมายความว่า บอกวิชาความรู้ให้แสดงเข้าใจโดยวิธีบอกหรือทำให้เห็นเป็นตัวอย่างเพื่อให้รู้ตัว

จากการศึกษาความหมายที่ผู้เชี่ยวชาญนักวิชาการต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมคำว่าภูมิปัญญาภูมิปัญญาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย สามารถรวบรวมได้ดังนี้

๑) ภูมิปัญญาคำว่าภูมิปัญญาตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ความสามารถความเชื่อความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาหมายถึงความรู้ความคิดความสามารถที่เป็นผลมาจากการใช้ความคิดและสติปัญญาในการปรับตัวและด ารงชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเรียนรู้และสะสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานสามารถใช้หรือปรับเปลี่ยนมาสร้างประโยชน์และแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมภูมิปัญญาอาจเกิดจากประสบการณ์ของกลุ่มชน ในชุมชนจากภายนอกชุมชนและ / หรือผลิตใหม่หรือผลิตขึ้นมาก็ได้

๒) ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่าเป็นความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคนซึ่งได้เรียนรู้จากพ่อแม่ปู่ย่าตายายญาติพี่น้องและผู้ที่มีความรู้ในชุมชนความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องการดำเนินชีวิตเป็นแนวทางหลักเกณฑ์มีวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวความสัมพันธ์กับผู้ล่งลับไปแล้วกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และกับธรรมชาติความรู้ที่สั่งสมมา แต่บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งระหว่างการสืบทอดมีการปรับปรุงประยุกต์และเปลี่ยนแปลงจนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึงรากฐานความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์และความรอบรู้รวมทั้งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและที่ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพการณ์ทางแวดล้อมและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม

๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ ได้ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้โดยแยกให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาว่าหมายถึงพื้นความรู้ความสามารถและคำว่าท้องถิ่นว่าหมายถึงท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะดังนั้นคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงหมายถึงพื้นความรู้ความสามารถของท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง

สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้กล่าวไว้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิตสังคมและในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันและถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมจึงต้องใช้ปัญญาค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้วฟื้นฟูประยุกต์เสริมสร้างสิ่งใหม่บนรากฐานสิ่งเก่าที่ค้นพบนั้นนักฟื้นฟูประยุกต์และนักประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้มีชื่อเรียกในเวลาต่อมาว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” หรือ “ผู้รู้ชาวบ้านและสติปัญญาที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์นี้เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศูนย์พัฒนาหลักสูตรกรมวิชาการกล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านคือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษาสังเกตคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่องความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชุมชนและในตัวของผู้รู้เองหากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักเกิดการยอมรับถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นวิถีชีวิตมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีความหมายเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่น

๔) ภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom) เป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่เรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกันและระหว่างกลุ่มชุมชนหลาย ๆ ชาติพันธุ์รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้านภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศ แต่ส่วนแลกเปลี่ยนพื้นและปรับให้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาไทยหมายถึงองค์ความรู้ความสามารถและทักษะของคนไทยในด้านต่าง ๆ ที่เกิดจากการสะสมเลือกสรรและพัฒนาปรับปรุงอย่างมีระเบียบแบบแผนและมีรูปแบบที่เป็นที่ยอมรับและได้รับการถ่ายทอดกันมาในสังคมเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกัน

ตารางเปรียบเทียบภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาไทย

ประเภทภูมิปัญญา	ลักษณะที่เหมือนกัน	ลักษณะที่แตกต่างกัน
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	เป็นองค์ความรู้และวิธีการที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	เป็นองค์ความรู้และความสามารถในระดับบุคคลหรือระดับท้องถิ่นซึ่งมีขอบเขตจำกัด ในแต่ละท้องถิ่น เช่น ภาษาอีสาน ผ้าไหม แกงไตปลา หนังตะลุง เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ฯลฯ
ภูมิปัญญาไทย		เป็นองค์ความรู้และความสามารถโดยส่วนรวมเป็นที่ยอมรับ ในระดับชาติ เช่น ภาษาไทย มวยไทย ต้มยำกุ้ง เป็นภูมิปัญญาไทย ฯลฯ

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่าภูมิปัญญาเป็นความรู้ความสามารถและวิธีการที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมาภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นความรู้ความสามารถและวิธีการปฏิบัติของ ชาวบ้านที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวันซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันหากวิธีการนั้นเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นและมีการนำไปปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย ชุมชนก็จะเรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” แต่ถ้าได้รับการยอมรับในระดับชาติก็จะขยายกว้างเป็น “ภูมิปัญญาไทย”

จากความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ๖ ประการ

๑. มีความเป็นท้องถิ่นที่มีรากฐานอยู่ในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง
๒. เป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในบุคคลที่ใช้ความรู้นั้น
๓. มีการถ่ายทอดผ่านการบอกเล่าและถ่ายทอดทางวัฒนธรรมไม่ค่อยมีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
๔. เป็นความรู้ที่มาจากการลงมือทำและประสบการณ์มากกว่าเป็นความรู้จากทฤษฎี
๕. มีรากฐานในโลกทัศน์ทางศาสนาความสำคัญด้านจิตวิญญาณและค่านิยมของชุมชนในสังคม
๖. เป็นความมองครวมความสมดุลของร่างกายและจิตวิญญาณและมีความสำคัญในการดำรงชีวิต

ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทยพอสรุปได้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นพระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติสร้างความเป็นปึกแผ่นของประเทศมาโดยตลอดตั้งแต่สุโขทัยพ่วงขุนรามคำแหงมหาราชพระองค์ทรงปกครองประชาชนด้วยพระเมตตาแบบพ่อปกครองลูกผู้ใดประสบความสำเร็จก็พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นก็สามารถตีระฆัง

แจ้งความเตือนรื้อนขอรับพระราชทานความช่วยเหลือทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ต่อรุ่งเรืองให้เป็นปึกแผ่นพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตรรัชกาลที่ ๙ พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศทางการเมืองภายในประเทศจนรอดพ้นภัยพิบัติหลายครั้งด้าน การเกษตรพระองค์ทรงพระราชทานทฤษฎีใหม่ให้แก่พสกนิกรด้านการเกษตรแบบผสมผสานและยั่งยืนฟื้นฟู สภาพแวดล้อม ยังความสงบร่มเย็นคืนกลับมายังประชาชน

๒. สร้างความภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิคนไทยในอดีตมีความสามารถเป็นที่ปรากฏในประวัติศาสตร์จำนวนมากเป็นที่ยอมรับของนานาอารยประเทศเช่น นายขนมต้มเป็นนักมวยที่มีฝีมือเก่งในการใช้อวัยวะทุกส่วน แม้ไม่มีมวยไทยสามารถชกมวยไทยจนชนะพม่าได้ถึงเก้าคนสิบคนในคราวเดียวกันซึ่งในปัจจุบันมวยไทยถือเป็นภูมิปัญญาด้านศิลปะการป้องกันตัวชั้นเยี่ยม นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาด้านอาหารอาหารไทยเป็นอาหารที่มีความหลากหลายในรสชาติทั้งอาหาร คาวหวานปรุงง่ายรสอร่อยถูกปากทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศพืชที่ใช้ปรุงอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นและราคาถูกพืชที่ใช้เป็นส่วนประกอบที่เป็นพืชสมุนไพรเช่นตะไคร้ขิงข่ากระชายใบใบ โหระพาใบกะเพรา เป็นต้น

๓. ความสามารถปรับปรุงประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมคนไทยยอมรับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่โดยนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาปรับใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ประนีประนอมรักสงบใจเย็นมีความอดทนให้อภัยสำนึกผิดดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายปกติสุขทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ทั้งหมดนี้สืบเนื่องจากหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนาเป็นการใช้ภูมิปัญญาในการประยุกต์พระพุทธศาสนาวัน

๔. สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในการยอมรับนับถือและให้ความสำคัญแก่คนสังคมและธรรมชาติอย่างยังมีเครื่องมือที่ชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากมายเช่นประเพณีสิบสองเดือนเป็นการแสดงความเคารพขอพรเป็นวันแห่งครอบครัวเครือญาติพี่น้องได้พบปะกันด้วยความอบอุ่นส่วนประเพณีลอยกระทงคุณค่าอยู่การบูชาและเคารพบุญคุณของน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนพืชสัตว์ซึ่งใช้น้ำทั้งการบริโภคและอุปโภคในรักษาป่าให้ต้นน้ำลำธารได้ประยุกต์ให้ประเพณี การบวชป่าเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ธรรมชาติสภาพแวดล้อมความอุดมสมบูรณ์แก่ต้นน้ำลำธารพลิกฟื้นกลับคืนมาได้ อาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลักของคนไทยที่คำนึงความสมดุลของคนสังคมและธรรมชาติ แต่น้อยพอยู่พอกันเมื่อเหลือกินก็แจกญาติพี่น้องเพื่อนบ้านใกล้เคียงนอกจากนี้ยังนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอย่างอื่นที่ตนไม่มีเมื่อเหลือใช้จริง ๆ จึงจะขายอาจกล่าวได้เป็นการเกษตรแบบ “กิน-แจก-แลก-ขาย” ทำให้คนในสังคมได้ช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันกันเคารพนับถือกันเป็นญาติกันทั้งหมดบ้านจึงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมีสัมพันธกันแนบแน่นธรรมชาติไม่ถูกทำลายไปมากเนื่องจากท าทพออกินไม่โลภและท าทลายมากเหมือนปัจจุบันถือเป็นภูมิปัญญาที่สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติให้อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

๕. เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัยแม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไปอย่างไรความรู้สมัยใหม่จะหลั่งเข้ามา มาก แต่ภูมิปัญญาไทยก็สามารถปรับเปลี่ยนได้เหมาะสมกับยุคสมัยเช่นการรู้จักนำเครื่องยนต์มาติดตั้งกับเรือ ใส่ใบพัดเป็นหางสามารถวิ่งได้เร็วขึ้นเรียกว่า “เรือหางยาว” การรู้จักทำการเกษตรแบบผสมผสาน พลิกฟื้น ธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์คืนแทนสภาพป่าที่ถูกตัดทำลายไปการรู้จักใช้ภูมิปัญญาออมเงินสะสมทุนตามแบบ สมัยใหม่ให้สมาชิกกู้ยืมปลดหนี้สินและจัดสวัสดิการแก่สมาชิกจนชุมชนมีความมั่นคงเข้มแข็งสามารถช่วย ตนเองได้หลายร้อยหมู่บ้านทั่วประเทศและการสร้าง “อุโมงค์น้ำ” ขึ้นเป็นปะการังเทียมให้ปลาอาศัยวางไข่แพร่ พันธุ์และเจริญเติบโตขยายจำนวนมากดั้งเดิมถือเป็นการใช้ภูมิปัญญาปรับปรุงประยุกต์ใช้ได้ตามยุคตามสมัย

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. ภูมิปัญญาหรือความรู้ส่วนที่เรียกว่า “ ย่าไส้ ” ซึ่งเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจเรื่องของปากท้อง เป็นสิ่งที่ถูกนำไปแสวงหาผลประโยชน์หรือที่คุณค่าเป็นตัวเงินโดยง่ายจึงจำเป็นต้องวางแผนมีการจดลิขสิทธิ์สิทธิบัตรทางปัญญา

๒. ภูมิปัญญาหรือความรู้ส่วนที่เรียกว่า “ ย่าใจ ” ซึ่งความรู้ที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใครกลับช่วยให้สังคม มีความเอื้ออาทรเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อความผาสุกของคนในสังคม

ประการ แก้ววรรณ ได้สังเคราะห์ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญา ของชาวบ้านเป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ไขปัญหาการดาเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของ ชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาเป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่คิดค้นสังสมสืบทอด ปรับปรุงพัฒนาเป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์เป็นการสร้างความรู้ใหม่สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็นความต้องการของชุมชนท้องถิ่นตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวมทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและมั่นคง

การจำแนกตามแหล่งถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแหล่งถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น ๓ ประเภทดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทบุคคล กลุ่มบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งบุคคลที่ ทำหน้าที่เป็นผู้นำในเรื่องพิธีกรรมสำคัญของท้องถิ่นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติการประดิษฐ์ และการเกษตรกรรมโดยบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นผู้ริเริ่มหรือเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น เช่นครูภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านพระภิกษุผู้นำชุมชนผู้รู้พ่อเฒ่าแม่เฒ่า ฯลฯ

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทสถานที่ ครอบคลุมสถานที่ที่มีความสำคัญกับท้องถิ่นในด้านประวัติศาสตร์ศาสนาพิธีกรรมสถานที่ทางธรรมชาติสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแหล่งเพาะปลูกตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทั้งที่เป็นบุคคลหน่วยราชการ และองค์กรเอกชน

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทวัสดุอุปกรณ์ครอบคลุมวัสดุอุปกรณ์ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์สื่อของจริงและของจำลองที่ใช้นำเสนอความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมายหลายแขนง แต่มักจะถูกมองว่าถ้าหลังคนบางกลุ่มจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญและสืบสานกันมากนักส่วนใหญ่แล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นมักสืบทอดบอกเล่ากันเป็นการภายในเช่นสูตรทำอาหารหรือตำรับตำราต่างทำให้ไม่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปอาจจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น ๑๐ ลักษณะได้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาภูมิปัญญา ประเภทนี้จะมีลักษณะแตกต่างกัน ไปในแต่ละท้องถิ่นเนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกันสำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยซึ่ง เกี่ยวกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นหลักนั้นได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคมโดยการผสมผสานกับความเชื่อ ดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจที่คนไทยในท้องถิ่นสร้างขึ้นมาโดยเฉพาะเป็นการเพิ่มขวัญกำลังใจในสังคมภูมิปัญญาประเภทนี้จึงมีความสำคัญ ต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมากดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญ ๆ ในประเทศไทยล้วน เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะประเภทต่าง ๆ โดยการ นำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหลังจากนั้นได้สืบทอดการพัฒนาอย่างไม่ขาดสาย กลายเป็น ศิลปะที่มีลักษณะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น

๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภค เพื่อ ความอยู่รอดแล้วมนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้เพื่อให้อาหารที่มีมากเกินไป ความต้องการสามารถเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานานซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการ ดำรงชีวิตนอกจากนี้ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ มาบริโภคได้อีกด้วย

๕. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นถือว่าเป็นการเอนคลาย โดยเฉพาะใน วัยเด็กซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลินภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ใน การละเล่นที่ ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและรู้จักปรับตัวให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน

๖. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลายซึ่งเกิด จากการ สร้างสรรค์ของแต่ละภาคเราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏกระจายตัว อยู่ กระจายตัวอยู่ทั่วไปเช่นสถาปัตยกรรมประติมากรรมจิตรกรรมเป็นต้นซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิคความคิด ความ ของบรรพชนได้เป็นอย่างดี

๗. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านภูมิปัญญา ประเภทนี้ส่วนมากจะแสดงออกถึง ความ สนุกสนานและยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคมซึ่งมีส่วนแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคนใน ภาค ต่างๆ

๘. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้านภูมิปัญญา ประเภทนี้เกิดจากการ สืบ สมประสพการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังถือว่าเป็นมีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะถือว่าเป็น ปัจจัยซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์หากได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการวิจัยประโยชน์ทางเศรษฐกิจและ สังคมในอนาคตได้

๙. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน เทคโนโลยีและสิ่งของ เครื่องใช้ ต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้นถือเป็นประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมชั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบัน ยังไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควรหากมีการเรียนรู้และ สืบทอด ความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมให้แก่เยาวชนจะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของบรรพ ชนได้อีก ทางหนึ่ง

๑๐. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเนื่องจากไทย มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อ และพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรืออ่อนน้อมให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูกและ

เพื่อเพิ่ม ผลผลิตทางการเกษตรดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมเกี่ยวกับเกษตรกรรมทั่วทุกภูมิภาคของไทย คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๑) ได้แบ่งสาขาหรือประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๑๓ สาขา ดังนี้

๑๐.๑ สาขาเกษตรกรรม หมายถึงความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและ เทคนิคด้าน การเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองใน ภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้เช่นการทำเกษตรแบบผสมผสานการแก้ปัญหาด้านการตลาดการแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขโรคและ แมลงและการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๑๐.๒ สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึงการรู้จักประยุกต์ใช้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าตลาดเพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่าง ปลอดภัยประหยัดและเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอด ทั้งการผลิตและการจัดจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรมเช่นการรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสีกลุ่ม หัตถกรรม เป็นต้น

๑๐.๓ สาขาการแพทย์ไทย หมายถึงความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของ คนใน ชุมชนโดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

๑๐.๔ สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หมายถึงความสามารถเกี่ยวกับจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งอนุรักษ์การพัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๑๐.๕ สาขากองทุนธุรกิจชุมชน หมายถึงการจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการ ประกันคุณภาพ ชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

๑๐.๖. สาขาศิลปกรรม หมายถึงผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์มีผลงานโดดเด่นเรื่อง ต่อไปนี้

๑๐.๖.๑ ด้านจิตรกรรม คือการวาดภาพฝาผนังการเขียนภาพลงผ้าหน้าผากการสักลาย ฯลฯ

๑๐.๖.๒ ด้านประติมากรรมคือผู้มีความรู้ความสามารถมีประสบการณ์และมีฝีมือในการปั้น แกะสลักการ หล่อเช่นหล่อพระพุทธรูปปั้นโองสลักลวดลายประดับต้นเทียนสิ่งก่อสร้าง ฯลฯ

๑๐.๖.๓ ด้านสถาปัตยกรรมคือผู้ที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์เรื่องการก่อสร้าง อาคารบ้านเรือน โบสถ์ศาลาศาลพระภูมิ ฯลฯ

๑๐.๖.๔ ด้านหัตถกรรม (งานช่างฝีมือ) คือผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีผลงานในสิ่งทำมือเช่น เครื่องจักสาน

๑๐.๖.๕ ด้านงานประดิษฐ์คือผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีประสบการณ์ด้านการจัดทำผลงาน เลียนแบบ ธรรมชาติเช่นการประดิษฐ์ดอกไม้บายศรีการแต่งลวดลายบนแผ่นผ้า ฯลฯ

๑๐.๖.๖ ด้านดนตรีนาฏศิลป์และการเล่นพื้นบ้าน คือผู้ที่มีความรู้ความสามารถและ ประสบการณ์ด้านการ เล่นดนตรีการขับสากการฟ้อนรำการคิดวิธีการเล่นพื้นบ้านหมอลำ การเล่นลิเก

๑๐.๗ สาขาการจัดการองค์กร หมายถึงความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานของ องค์กรชุมชน ต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กรเช่นการ จัดการองค์กร ของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

๑๐.๘ สาขาภาษาและวรรณกรรมหมายถึงความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษาทั้ง ภาษาถิ่น ภาษาโบราณภาษาไทยและการใช้ภาษาตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๑๐.๙ สาขาศาสนาและประเพณีหมายถึงความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทาง ศาสนาความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและ สิ่งแวดล้อม เช่นการถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนาการบวชป่าการประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีชาวไทย เป็นต้น

๑๐.๑๐ สาขากองทุนและสวัสดิการหมายถึงการจัดการด้านสมทบและบริการกองทุนในการ ประกัน คุณภาพชีวิตของตนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

๑๐.๑๑ สาขาการศึกษาหมายถึงความสามารถการถ่ายทอดการอบรมเลี้ยงดูการป่มเพาะการ สืบสอนการ สร้างสื่อและอุปกรณ์การวัดความสำเร็จ

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

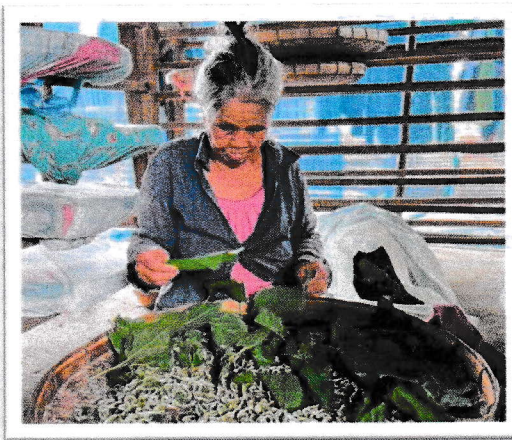
แบ่งสาขาหรือประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ ๘ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านเกษตรกรรม คือภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการกสิกรรม/การปศุสัตว์/การประมง/การป่าไม้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ โคก หนอง นา เป็นต้น
๒. ด้านหัตถกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานฝีมือหรืองานช่างที่ทำด้วยมือและอุปกรณ์อย่างง่าย โดยไม่ใช้เครื่องจักรเป็นองค์ประกอบหลักในการผลิต เช่น งานจักสาน งานแกะหนังตะลุง งานทอผ้าด้วยมือ งานเย็บปักถักร้อย การทำหัวโขน เป็นต้น
๓. ด้านศิลปกรรม คือภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างผลงานศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและการนันทนาการ เช่นการขับร้อง เพลงอีแซว ลำตัด ลิเก หมอลำ โนรา เป็นต้น
๔. ด้านการแพทย์ไทย คือภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เช่น การหัตถเวชกรรมไทย (การนวดไทย/การนวดประคบสมุนไพร) การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค การผดุงครรภ์ พื้นบ้านโดยหมอของชาวบ้านมุสลิม (โต๊ะบีแดด) เป็นต้น
๕. ด้านภาษาและวรรณกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ภาษาทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เช่นภาษาโบราณ ภาษาถิ่น หนังสือ ตำรา ตำหรับอาหาร งานประพันธ์/บทประพันธ์ทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรอง เรื่องสั้น นวนิยาย นิทาน บทเพลงต่างๆ เป็นต้น
๖. ด้านอุตสาหกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานที่ใช้ทุนแรงงาน และเครื่องจักรเป็นองค์ประกอบหลักในการผลิตโดยมีเป้าหมายการผลิตสิ่งของเป็นจำนวนมากเพื่อการค้า และรวมถึงงานด้านบริการ เช่น การทำเครื่องเรือนจากไม้แปรรูป (โต๊ะ/เตียง/ตู้) การแปรรูปสิ่งต่างๆจากยางพารา เป็นต้น
๗. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น
๘. ด้านอื่นๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม อาหารไทย อาหาร พื้นบ้าน เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน

องค์การบริหารส่วนตำบลวังไชย อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

๑.ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม

ที่	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ชื่อของภูมิปัญญา	ที่อยู่	หมายเหตุ
๑	นางบุญสาย พรจันเท่า	ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม	บ้านหนองกงสว่าง หมู่ที่ ๘ ต.วังไชย	
๒	นายธีรพิชญ์ คำแก้ว	ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม	บ้านดอนก่อ หมู่ที่ ๒ ต.วังไชย	
๓	นางพรรณณี นาอุดม	ปลูกผักสวนครัว	บ้านหนองกงสว่าง หมู่ที่ ๘ ต.วังไชย	
๔	นางสาคร ทานาม	ปลูกผักสวนครัว	บ้านหนองกงสว่าง หมู่ที่ ๘ ต.วังไชย	
๕	นางหอมหวาน ทานาม	ปลูกผักสวนครัว	บ้านหนองกงสว่าง หมู่ที่ ๘ ต.วังไชย	
๖	นายวิรัฐ พรหมกัลป์	ปลูกผักสวนครัว	บ้านโนนเกษตร หมู่ที่ ๑ ต.วังไชย	
๗	นางคำภา วงศ์ละคร	ปลูกผักสวนครัว	บ้านหัวหนอง หมู่ที่ ๕ ต.วังไชย	
๘	นางเบญจวรรณ ดวงพินนา	เศรษฐกิจพอเพียง	บ้านหัวหนอง หมู่ที่ ๕ ต.วังไชย	
๙	อบต.วังไชย	๑ อปท. ๑ สวนสมุนไพร	บ้านโนนสำราญ หมู่ที่ ๗ ต.วังไชย	
๑๐	ศพด.บ้านหัวหนอง	หนูน้อยปลูกผักสวนครัว	บ้านหัวหนอง หมู่ที่ ๕ ต.วังไชย	
๑๑	ศพด.บ้านดอนก่อ-บ้านแก่งสนาม	หนูน้อยปลูกผักสวนครัว	บ้านแก่งสนาม หมู่ที่ ๑๐ ต.วังไชย	
๑๒	ศพด.บ้านวังหิน-คูใหญ่	หนูน้อยปลูกผักสวนครัว	บ้านวังหิน หมู่ที่ ๓ ต.วังไชย	
๑๓	ศพด.บ้านโนนเกษตร	หนูน้อยปลูกผักสวนครัว	บ้านโนนเกษตร หมู่ที่ ๑ ต.วังไชย	
๑๔	ศพด.วัดอัมพวนาราม	หนูน้อยปลูกผักสวนครัว	บ้านโนนม่วง หมู่ที่ ๖ ต.วังไชย	

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรม องค์ความรู้ที่สั่งสมมาเพื่อความสะดวกของระบบนิเวศและเศรษฐกิจชุมชน โดยเน้นการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ และการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การทำโคกหนองนา การปลูกพืชหมุนเวียน การแปรรูปผลผลิต การใช้วัสดุธรรมชาติในการป้องกันศัตรูพืช เพื่อลดต้นทุนและสร้างความมั่นคงทางอาหาร

ตัวอย่างภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรมที่สำคัญ

๑. การเกษตรผสมผสาน การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกันเพื่อลดความเสี่ยงและพึ่งพาตนเอง

๒. การจัดการดินและน้ำ เช่น การทำเกษตรแบบ "โคก หนอง นา" เพื่อกักเก็บน้ำและจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๓. การขยายพันธุ์พืช เทคนิคพื้นบ้าน เช่น การเสียบยอดมะนาว หรือการตอนกิ่งเพื่อให้ได้ผลผลิตดี

๔. การปรับปรุงผลผลิต การบังคับให้ไม้ผลออกนอกฤดูการผลิต เช่น การทำสวนมะม่วงให้ออกผลตลอดปี

๕. การผลิตปุ๋ยและสารชีวภาพ การทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ หรือการใช้สมุนไพรไล่แมลงเพื่อลดการใช้สารเคมี

๖. การถนอมและแปรรูปผลผลิต เช่น การทำน้ำตาลโตนด การทำแปงทำวยายม่อม หรือการแปรรูปสาकु

๗. เครื่องมือเกษตรพื้นบ้าน การประดิษฐ์เครื่องมือจากวัสดุธรรมชาติ เช่น เครื่องจักสาน สุ่มปลา หรือคันไถ

ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรมที่โดดเด่น:

- ระบบเกษตรผสมผสานและเกษตรยั่งยืน: การทำสวนผสม การปลูกพืชร่วมกับ การเลี้ยงสัตว์ (โคกหนองนา) ทำให้มีอาหารและรายได้ตลอดปี ลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาพืชเชิงเดี่ยว

- การจัดการพืชผลและดิน: เทคนิคการเสียบยอดมะนาวเพื่อให้ติดผลตลอดปี การใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพจากเศษวัสดุในท้องถิ่น และการปรับปรุงดินด้วยวิธีธรรมชาติ

- การแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า: การทำน้ำตาลโตนด การแปรรูปแปงทำวยายม่อม การถนอมอาหารจำพวกผักและผลไม้ เพื่อแก้ปัญหาผลผลิตล้นตลาด

- เครื่องมือทางการเกษตรแบบดั้งเดิม: การใช้เครื่องจักสาน เช่น ตะกร้า บุงกี เสียม และจอบ สำหรับพ่นแรงและใช้สอยในครัวเรือน

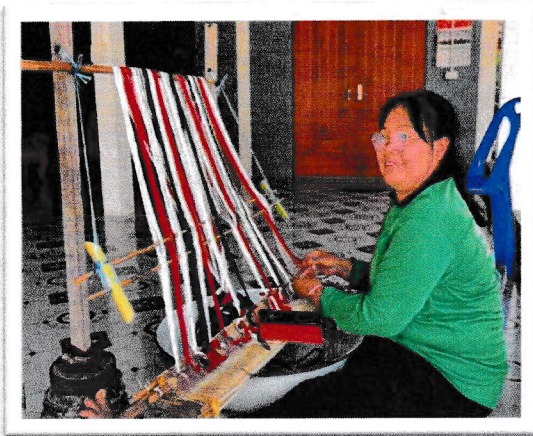
- การจัดการน้ำและการทำนา: ความรู้เรื่องการดูสภาพดินฟ้าอากาศ การจัดการน้ำเข้า-ออกนาแบบดั้งเดิม และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน

ภูมิปัญญาเหล่านี้มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเอง ความประหยัด และความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม เป็นสำคัญ

ประโยชน์ของภูมิปัญญาเกษตรกรรม

- ความมั่นคงทางอาหาร: มีวัตถุดิบประกอบอาหารในครัวเรือน ช่วยลดรายจ่าย
- รักษาสิ่งแวดล้อม: เน้นเกษตรอินทรีย์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
- การสืบสานวัฒนธรรม: รักษาพันธุ์พืชท้องถิ่นและวิถีชีวิตดั้งเดิมให้คงอยู่
- สร้างรายได้: การแปรรูปสินค้าเกษตรช่วยเพิ่มมูลค่าและสร้างเอกลักษณ์ให้ชุมชน

๒. ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม

ที่	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ชื่อของภูมิปัญญา	ที่อยู่	หมายเหตุ
๑	นายทองดี ชันรักษา	จักสาน (ตะกร้า, กระจิบข้าว)	บ้านแก่งสนาม หมู่ที่ ๑๐ ต.วังไชย	
๒	นายทองสุข นุตะไล	จักสาน (ไม้กวาด, สุ่มไก่อ)	บ้านแก่งสนาม หมู่ที่ ๑๐ ต.วังไชย	
๓	นางลุน วรบุตร	มัดหมี่, ทอผ้า	บ้านแก่งสนาม หมู่ที่ ๑๐ ต.วังไชย	
๔	นางลำไย จันสม	มัดหมี่, ทอผ้า	บ้านแก่งสนาม หมู่ที่ ๑๐ ต.วังไชย	
๕	นางแสงเทียน ลาปู่	มัดหมี่, ทอผ้า	บ้านแก่งสนาม หมู่ที่ ๑๐ ต.วังไชย	
๖	นางสมถวิล เตื่อยมา	มัดหมี่, ทอผ้า	บ้านดอนก่อ หมู่ที่ ๒ ต.วังไชย	
๗	นายประยูร ราตรี	สานใบมะพร้าวรูปสัตว์	บ้านดอนก่อ หมู่ที่ ๒ ต.วังไชย	
๘	นายพุด โคตรขารี	จักสาน (ตะกร้า, กระจิบข้าว)	บ้านโนนสำราญ หมู่ที่ ๗ ต.วังไชย	
๙	นายศุภย์ พลศรีชา	จักสาน (ตะกร้า, กระจิบข้าว)	บ้านดอนก่อ หมู่ที่ ๒ ต.วังไชย	
๑๐	นางทุมมี ทุงจันทร์	มัดหมี่, ทอผ้า	บ้านโนนสำราญ หมู่ที่ ๗ ต.วังไชย	
๑๑	นางทองบัว พินิจสิทธิ์	มัดหมี่, ทอผ้า	บ้านดอนก่อ หมู่ที่ ๒ ต.วังไชย	
๑๒	นางทองย้อย ลาดโฮม	พานบายศรี	บ้านวังหิน หมู่ที่ ๓ ต.วังไชย	
๑๓	นางหนูเพียร ศรีรังไชย	มัดหมี่, ทอผ้า	บ้านหนองกุ้งสว่าง หมู่ที่ ๘ ต.วังไชย	
๑๔	นางอุตสาหกรรม ศรีสัจดี	ทอผ้า	บ้านหนองกุ้งสว่าง หมู่ที่ ๘ ต.วังไชย	
๑๕	นางสุกฤทธิ มาลาหอม	ทอผ้า	บ้านหนองกุ้งสว่าง หมู่ที่ ๘ ต.วังไชย	
๑๖	นางจันทวงศ์ มาตสาลี	ทอผ้า	บ้านหนองกุ้งสว่าง หมู่ที่ ๘ ต.วังไชย	
๑๗	นายดำรงค์ จันทร์คำ	จักสาน (ตะกร้า, กระจิบข้าว)	บ้านโนนม่วง หมู่ที่ ๖ ต.วังไชย	

ที่	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ชื่อของภูมิปัญญา	ที่อยู่	หมายเหตุ
๑๘	นางสาวน เลียงเลิศ	ทอเสื่อ	บ้านโนนม่วง หมู่ที่ ๖ ต.วังไชย	
๑๙	นางพั้ว อาษาท่า	มัดหมี่, ทอผ้า	บ้านหัวหนอง หมู่ที่ ๕ ต.วังไชย	
๒๐	นางวรรณพร คำทับ	พานบายศรี	บ้านหัวหนอง หมู่ที่ ๕ ต.วังไชย	
๒๑	นางทองย้อย ลาดโฮม	พานบายศรี	บ้านวังหิน หมู่ที่ ๓ ต.วังไชย	
๒๒	นางพุด วงงอ	ทำไม้กวาดดอกหญ้า	บ้านโนนเกษตร หมู่ที่ ๑ ต.วังไชย	

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม คือ การสร้างสรรค์สิ่งของด้วยมือ โดยใช้ทักษะที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน และเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนโดยนำวัตถุดิบในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ หวาย ผักตบชวา หรือเส้นใยธรรมชาติ มาดัดแปลงเป็นสิ่งของเครื่องใช้และเครื่องประดับที่ประณีต มีประโยชน์ใช้สอย และสะท้อนเอกลักษณ์วัฒนธรรม เช่น เครื่องจักสาน, การทอผ้า, งานปั้น, และของชำร่วยต่างๆ

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมที่โดดเด่น

๑. เครื่องจักสาน: เป็นภูมิปัญญาที่พบมากที่สุด โดยชาวบ้านมักใช้ไม้ไผ่หรือหวาย สานเป็น ตะกร้า, กระด้ง, ไซ (เครื่องมือจับปลา), พัด, และพานพระพุทธรูป
๒. การทอผ้า: ศิลปะงานฝีมือที่สืบทอดมาแต่โบราณ มีการใช้เส้นด้ายพุ่งและด้ายยืนขัดประสานกันเป็นผืนผ้า เช่น ผ้าทอพื้นเมือง ผ้าไหม
๓. งานปั้นและเครื่องเคลือบ: หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่นำดินในท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นภาชนะใช้งาน

๔. งานประดิษฐ์จากวัสดุธรรมชาติ/วัสดุเหลือใช้: การประดิษฐ์ของใช้ ของชำร่วย เช่น การทำดอกไม้จากกระดาษ, แป้งพวง, เทரியูโปรยทาน, เคสโทรศัพท์, และผ้ามัดย้อม

ประโยชน์ของหัตถกรรมท้องถิ่น

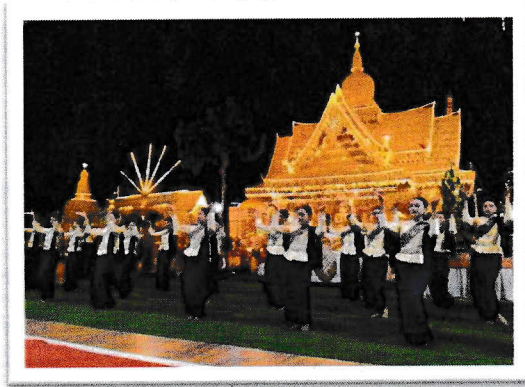
๑. ประโยชน์ใช้สอย: ผลิตสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน
๒. รายได้เสริม: เป็นอาชีพเสริมให้กับชาวบ้านและผู้สูงอายุ
๓. อนุรักษ์วัฒนธรรม: สืบทอดลวดลายและเทคนิคการผลิตแบบดั้งเดิม หัตถกรรมเหล่านี้มักสืบทอดผ่านปราชญ์ชาวบ้านและผู้สูงอายุในชุมชน โดยพัฒนาจากขั้นตอนที่ง่ายไปสู่ความละเอียดอ่อนและประณีต

คุณค่าของหัตถกรรมไทย

ภูมิปัญญาหัตถกรรมไม่ได้เป็นเพียงแค่สิ่งของ แต่ยังสะท้อนถึง:

๑. ความผูกพันกับธรรมชาติ: การรู้จักเลือกใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น
๒. การแก้ปัญหา: พัฒนาเครื่องมือให้เหมาะกับการทำงาน
๓. รายได้เสริม: พัฒนาเป็น สินค้า OTOP และอุตสาหกรรมในครัวเรือน

๓. ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม

ที่	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ชื่อของภูมิปัญญา	ที่อยู่	หมายเหตุ
๑	นางถวิล นานาม	พ็อนรำ	บ้านหัวหนอง หมู่ที่ ๕ ต.วังไชย	
๒	นางละออง ไกลรัตน์	พ็อนรำ	บ้านโนนเกษตร หมู่ที่ ๑ ต.วังไชย	

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปกรรม คือความสามารถในการสร้างสรรค์ศิลปะพื้นบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชน ผ่านสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี และประณีตศิลป์ งานเหล่านี้เกิดจากการใช้วัสดุธรรมชาติและเทคนิคดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา เช่น ลายผ้าพื้นเมือง การแกะสลัก การวาดภาพฝาผนัง และการแสดงพื้นบ้าน

องค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปกรรม

๑. **จิตรกรรม:** การวาดภาพแบบสกุลช่างพื้นบ้าน เช่น จิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์ หรือภาพวาดที่ใช้วัสดุธรรมชาติ

๒. **ประติมากรรม:** งานปั้น งานแกะสลักไม้ หิน หรือปูนปั้นที่ใช้ตกแต่งสถานที่สำคัญ

๓. **นาฏศิลป์และการแสดงพื้นบ้าน:** การละเล่นพื้นบ้าน เช่น การรำโนราห์ การแสดงลิเก การพ็อนรำรูปแบบต่างๆ

๔. **ดนตรีพื้นบ้าน:** การร้อง การบรรเลงเครื่องดนตรีท้องถิ่น เช่น หมอลำ หมอแคน การตีกลองสะบัดชัย

๕. **ประณีตศิลป์และหัตถกรรม:** งานฝีมือ เช่น การทอผ้าพื้นเมือง การสานเครื่องจักสาน การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องถม

ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมในแต่ละภาคของไทยมีความแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้ศิลปะพื้นบ้านมีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์เฉพาะ

ลักษณะเด่นของศิลปกรรมพื้นบ้าน

๑. **สร้างเพื่อใช้สอย:** มักเกิดจากความจำเป็นในชีวิตประจำวันหรือพิธีกรรม

๒. **สะท้อนความเชื่อ:** เชื่อมโยงกับศาสนา ความศรัทธา และธรรมชาติในพื้นที่

๓. **การถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ:** เน้นการจดจำ เลียนแบบ และบอกต่อจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ได้เรียน

ในระบบ

๔. **ความเรียบง่าย:** มีความงามที่จริงใจ ไม่ยึดติดกับกฎเกณฑ์ทางศิลปะที่ซับซ้อน

๔. ภูมิปัญญาด้านการแพทย์ไทย

ที่	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ชื่อของภูมิปัญญา	ที่อยู่	หมายเหตุ
๑	นายคำดี จันทร์นี้	หมอฟันบ้าน	บ้านโนนเกษตร หมู่ที่ ๑ ต.วังไชย	
๒	นางพรชนิด ช้องเสียงใส	นวดแผนไทย	บ้านโนนเกษตร หมู่ที่ ๑ ต.วังไชย	

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์ไทย เป็นองค์ความรู้การดูแลสุขภาพที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ เน้นการรักษาแบบองค์รวม (กาย-จิต) ผสมผสานสมุนไพรพื้นบ้าน หัตถการ เช่น การนวด ประคบ อบสมุนไพร ฝังเข็ม และความเชื่อพื้นบ้านตามบริบทท้องถิ่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา

องค์ประกอบสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นการแพทย์ไทย:

๑. สมุนไพรพื้นบ้านและการปรุงยา: การนำสมุนไพรในท้องถิ่นมาใช้รักษาโรค เช่น ขมิ้นชัน ไพร ตะไคร้ มะกรูด

๒. หัตถการทางการแพทย์แผนไทย:

- การนวดไทย: นวดเพื่อผ่อนคลายหรือรักษาโรค
- การประคบสมุนไพร: ช่วยลดอาการปวดเมื่อย เพิ่มการไหลเวียนเลือด
- การอบไอน้ำสมุนไพร/เข้ากระโจม: ช่วยขับของเสียทางผิวหนัง
- การฝังเข็ม/หัตถ์หม้อเกลือ: ภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพหลังคลอด

๓. การวิเคราะห์ธาตุเจ้าเรือน: การปรับสมดุลธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ ในร่างกายให้เหมาะสม

๔. ภูมิปัญญาพื้นบ้านรายภาค:

- ล้านนา: ดอกเสี้ยน, ยาขาง, เป่า
- อีสาน: หมอลำผีฟ้า, โฉลมะม่วง, อยู่กรรม
- ปักษ์ใต้: หมอพื้นบ้านกับพันธุกรรมท้องถิ่น, โนราลงครุ
- ภาคกลาง: การนวด, การใช้สมุนไพร, ดินสอพอง

๕. หมอพื้นบ้าน: ประชาชนชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในการซักประวัติ ตรวจวินิจฉัย และรักษาตามประสบการณ์ที่สืบทอดมา

ภูมิปัญญาเหล่านี้มุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค และดูแลสุขภาพพื้นฐานในชุมชนอย่างยั่งยืน

๕. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

ที่	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ชื่อของภูมิปัญญา	ที่อยู่	หมายเหตุ
๑	นางบุญโฮม เรืองเศษ	หมอลำกลอนพื้นบ้าน	บ้านโนนเกษตร หมู่ที่ ๑ ต.วังไผ่	

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม คือ ความสามารถในการใช้ภาษา (ถิ่น/โบราณ/เขียน) และการสร้างสรรค์วรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น นิทาน เพลงพื้นบ้าน คำผญา และคติสอนใจ เพื่อสื่อสาร จรรโลงใจ สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ และจารีตประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ประกอบด้วยวรรณกรรมมุขปาฐะ (ปากต่อปาก) และลายลักษณ์อักษร

ประเภทและตัวอย่างภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

๑. วรรณกรรมมุขปาฐะ (ปากเปล่า):

- เพลงพื้นบ้าน: เพลงกล่อมเด็ก, เพลงเรือ, เพลงเกี่ยวข้าว, หมอลำ, ลิเก, เพลงอีแซว
- นิทานพื้นบ้าน/ตำนาน: เรื่องเล่าประจำถิ่น, ตำนานเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก, นิทานพื้นบ้าน
- คำคม/คำผญา (อีสาน): ปริศนาคำทาย, คติสอนใจ, สำนวนคำสอน, บทคำกล่าวในพิธีกรรม

๒. วรรณกรรมลายลักษณ์อักษร:

- หนังสือโบราณ/ตำราโบราณ: วรรณกรรมเรื่องสั้น, นวนิยายท้องถิ่น, จดหมายเหตุ, คำว่า (ล้านนา)

คุณค่าและประโยชน์

๑. ด้านภาษา: ช่วยรักษาภาษาถิ่นและภาษาโบราณไม่ให้สูญหาย
๒. ด้านวรรณกรรม: แสดงออกถึงความงดงามทางภาษา เขาว่าไหวพริบ และจินตนาการของคนในท้องถิ่น
๓. ด้านสังคม: แฝงแง่คิด สติปัญญา แนวทางการดำเนินชีวิต และความเชื่อที่ผูกพันกับธรรมชาติและศาสนา

รูปแบบของภูมิปัญญาด้านภาษา การสื่อสารที่สะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นประกอบด้วย:

๑. ภาษาถิ่น: ภาษาพูดที่มีสำเนียงและคำศัพท์เฉพาะตัวตามภูมิภาค
๒. อักษรโบราณ: การบันทึกด้วยอักษรท้องถิ่น เช่น อักษรธรรมล้านนา หรืออักษรไทยน้อย
๓. สำนวนไทย: การใช้ถ้อยคำที่คมคาย มีการสัมผัสคล้องจอง เพื่อสอนใจหรือสร้างความบันเทิง

บันเทิง

จุดเด่นสำคัญ: ภูมิปัญญานี้ไม่ได้ให้เพียงความบันเทิง แต่ยังเป็น "กระจกสะท้อนตัวตน" ของคนแต่ละท้องถิ่น ผ่านคำพูดและปลายปากกา

๖. ภูมิปัญญาด้านอุตสาหกรรม

ที่	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ชื่อของภูมิปัญญา	ที่อยู่	หมายเหตุ
๑	นางทองยูน สายหยุด	ตัดเย็บเสื้อผ้า	บ้านโคกก่อง หมู่ที่ ๔ ต.วังไชย	

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอุตสาหกรรม คือการประยุกต์ใช้ความรู้ ประสบการณ์ และเทคโนโลยี ท้องถิ่นในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคหรือจำหน่าย เช่น การทอผ้า การจักสาน และเครื่องเรือน เพื่อสร้างรายได้และพึ่งพาตนเอง เน้นการใช้วัสดุในท้องถิ่นเพื่อผลิตจำนวนมาก บริโภคที่ปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม โดยเน้นให้ชุมชนพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้

ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอุตสาหกรรม

๑. **หัตถกรรมเครื่องจักสาน:** การจักสานไม้ไผ่, หวาย, หรือคล้า มาทำกระติบข้าว, กระบุง, เสื่อ, และของใช้ในครัวเรือน (เช่น กลุ่มจักสานบ้านนาจาน)

๒. **การทอผ้า:** การทอผ้าฝ้ายผ้าไหม, ผ้าทอพื้นเมือง, ผ้าไหมยกดอก, หรือผ้าฝ้ายย้อมคราม ซึ่งเป็นหัตถกรรมที่สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น

๓. **เครื่องเรือนจากไม้แปรรูป:** การประยุกต์ใช้วัสดุไม้ท้องถิ่นทำโต๊ะ, เตียง, ตู้, และของ ตกแต่งบ้าน

๔. **การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร:** การนำยางพารามาผลิตเป็นของใช้ต่างๆ

๕. **การแปรรูปอาหาร:** การทำปลาร้า, หมูยอ, การทำเครื่องแกง, หรือผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผลไม้ตามฤดูกาล

ลักษณะสำคัญ

๑. **ใช้ปัจจัยการผลิตหลัก:** มีการใช้เงินทุน แรงงาน และเครื่องจักรเข้ามาช่วย

๒. **เน้นปริมาณ:** มีเป้าหมายเพื่อผลิตสินค้าจำนวนมากเพื่อการค้า

๓. **การบริการ:** ครอบคลุมถึงงานด้านบริการในอุตสาหกรรมด้วย

๔. **การแปรรูป:** เน้นการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาเปลี่ยนรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูงขึ้น

ภูมิปัญญาเหล่านี้ไม่ใช่แค่การผลิตเพื่อใช้สอย แต่ยังมีพัฒนาเป็นสินค้า OTOP เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และอนุรักษ์วิถีชีวิต

๗. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ที่	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ชื่อของภูมิปัญญา	ที่อยู่	หมายเหตุ
๑	อบต.วังไชย	กิจกรรมเพิ่มพื้นที่สีเขียว	บ้านหัวหนอง หมู่ที่ ๕ ต.วังไชย	
๒	ศพด.บ้านหัวหนอง	ถังขยะเปียกลดโลกร้อน	บ้านหัวหนอง หมู่ที่ ๕ ต.วังไชย	
๓	ศพด.บ้านดอนก่อ-บ้านแก่งสนาม	ถังขยะเปียกลดโลกร้อน	บ้านแก่งสนาม หมู่ที่ ๑๐ ต.วังไชย	
๔	ศพด.บ้านวังหิน-ตุ้ใหญ่	ถังขยะเปียกลดโลกร้อน	บ้านวังหิน หมู่ที่ ๓ ต.วังไชย	
๕	ศพด.บ้านโนนเกษตร	ถังขยะเปียกลดโลกร้อน	บ้านโนนเกษตร หมู่ที่ ๑ ต.วังไชย	
๖	ศพด.วัดอัมพวนาราม	ถังขยะเปียกลดโลกร้อน	บ้านโนนม่วง หมู่ที่ ๖ ต.วังไชย	

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือองค์ความรู้และเทคนิคดั้งเดิมที่ชุมชนใช้เพื่ออนุรักษ์ ป่าไม้ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การจัดการป่าชุมชนโดยใช้ความเชื่อ (ศาลปู่ตา) และการทำปุ๋ยหมักจากเศษใบไม้ เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศ

ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ป่าไม้

การรักษาป่ามักเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาและจิตวิญญาณ เพื่อสร้างกุศโลบายให้คนเกรงกลัวและเคารพธรรมชาติ:

- การบวชป่า: นำจีวรไปห่มให้ต้นไม้ใหญ่ เพื่อประกาศว่าเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ ห้ามตัดไม้
- ความเชื่อเรื่องศาลปู่ตา: การตั้งศาลในพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อให้บรรพบุรุษช่วยดูแลปกป้องผืนป่า

- ป่าพื้นบ้านและกลุ่มชาติพันธุ์: การแบ่งเขตป่า (เช่น ป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอย) ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นระบบ

ภูมิปัญญาด้านการจัดการน้ำ เน้นการขอขมาและการจัดสรรทรัพยากรน้ำให้เพียงพอ

ต่อการเกษตร:

- พิธีสืบชะตาแม่น้ำ: การต่ออายุให้แหล่งน้ำ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกให้ชุมชนช่วยกันดูแลความสะอาดและไม่ทำลายระบบนิเวศ

- เหมืองฝาย: ระบบจัดการน้ำแบบดั้งเดิมที่ใช้กันลำนน้ำ เพื่อผันน้ำเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

 ภูมิปัญญาด้านการจัดการขยะและมลพิษ การนำวัสดุเหลือใช้จากธรรมชาติกลับมาใช้ใหม่เพื่อลดปัญหาสิ่งแวดล้อม:

- ปุ๋ยหมักใบไม้แห้ง: นำเศษใบไม้มาผสมมูลสัตว์และรดน้ำ เพื่อใช้เป็นปุ๋ยบำรุงดินแทน

สารเคมี

- น้ำหมักชีวภาพ: การหมักเศษอาหารหรือพืชผักเพื่อใช้ในการเกษตรและบำบัดน้ำเสีย

เป้าหมายสำคัญ: ภูมิปัญญาเหล่านี้มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่าง "สมดุลและยั่งยืน" โดยเน้นการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น:

๑. **ด้านป่าไม้:** การอนุรักษ์ป่าโดยใช้ความเชื่อและศาสนา เช่น "การบวชป่า" เพื่อลดการทำลายป่า และการฟื้นฟูป่าไม้ในพื้นที่สูงโดยกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อดูดซับคาร์บอน

๒. **ด้านน้ำ:** "การสืบชะตาแม่น้ำ" หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำ เพื่อสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำ

๓. **ด้านการเกษตรและดิน:** การทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยอินทรีย์จากเศษวัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่น (เช่น ใบไม้แห้ง, มูลสัตว์) เพื่อลดการใช้สารเคมีและบำรุงดิน

๔. **ด้านการจัดการป่าชุมชน:** การใช้ศาลปู่ตาหรือความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการควบคุมดูแลพื้นที่ป่าชุมชนให้คงอยู่

ความสำคัญและประโยชน์:

๑. **ความยั่งยืน:** ช่วยให้ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติใช้งานได้อย่างยาวนาน

๒. **สมดุลนิเวศ:** รักษาความสมดุลระหว่างวิถีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม

๓. **ความสามัคคี:** สร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในชุมชน

๘. ภูมิปัญญาด้านอื่นๆ

ที่	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ชื่อของภูมิปัญญา	ที่อยู่	หมายเหตุ
๑	นายบัวสอน ศรีกะกุล	พราหมณ์บายศรีสู่ขวัญ	บ้านโคกก่อง หมู่ที่ ๔ ต.วังไชย	
๒	นายโสภา พรหมคุณ	พราหมณ์ ศาสนพิธี	บ้านวังหิน หมู่ที่ ๓ ต.วังไชย	
๓	นายจำเริญ อินทรราชา	พราหมณ์ ศาสนพิธี	บ้านหัวหนอง หมู่ที่ ๕ ต.วังไชย	
๔	นายสมพิศ จำวัน	พราหมณ์ ศาสนพิธี	บ้านหนองกงสว่าง หมู่ที่ ๘ ต.วังไชย	
๕	นายคำตัน แสงสา	พราหมณ์ ศาสนพิธี	บ้านดอนก่อ หมู่ที่ ๒ ต.วังไชย	
๖	นายบุญเกิด ลครพล	ศาสนาพิธีกร	บ้านโนนสำราญ หมู่ที่ ๗ ต.วังไชย	
๗	นายเสาร์ ภูลาด	พราหมณ์บายศรีสู่ขวัญ	บ้านโนนสำราญ หมู่ที่ ๗ ต.วังไชย	
๘	นายสัญญา เสียงเลิศ	ศาสนาพิธีกร	บ้านโนนม่วง หมู่ที่ ๖ ต.วังไชย	
๙	นางสุดใจ จันนนท์	ทำขนมข้าวต้มมัด	บ้านหัวหนอง หมู่ที่ ๕ ต.วังไชย	
๑๐	นางบุญจันทร์ มาศรี	ปลาร้าบอง	บ้านคูใหญ่ หมู่ที่ ๙ ตำบลวังไชย	
๑๑		บุญคุณลาน (กุ่มข้าวใหญ่)		
๑๒		บุญทอดเทียนรวม		
๑๓		บุญแห่แหดเทศน์มหาชาติ		
๑๔		บุญข้าวประดับดิน		
๑๕		บุญข้าวสาก		

ภูมิปัญญาท้องถิ่น "ด้านอื่นๆ" มักหมายถึงกลุ่มความรู้ที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจและสร้างความ เป็นระเบียบเรียบร้อยในชุมชน ซึ่งไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มเกษตรกรรมหรือหัตถกรรมโดยตรง ได้แก่:

๑. ด้านความเชื่อ ศาสนา และประเพณี เป็นศูนย์รวมจิตใจและแนวทางในการดำเนินชีวิต

- พิธีกรรมทางพุทธศาสนา: เช่น การทอดกฐิน งานบุญบั้งไฟ หรือบุญแห่แหด
- ความเชื่อเรื่องผีและจิตวิญญาณ: เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ การเลี้ยงผีปู่ตา หรือผีบรรพ

บุรุษเพื่อความเป็นสิริมงคล

- ข้อห้ามและคะลำ (ฮีดลีสอง ครองลีสี่): เป็นกฎระเบียบทางสังคมที่สืบทอดกันมา

ผ่านความเชื่อ

๒. ด้านภาษาและวรรณกรรม เครื่องมือสื่อสารและบันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
- ภาษาถิ่น: สำเนียงและคำศัพท์เฉพาะตัวในแต่ละภูมิภาค
  - นิทานและตำนานพื้นบ้าน: เช่น เรื่องพญาคันคาก หรือตำนานเมืองโบราณต่างๆ
  - คัมภีร์ใบลาน: การบันทึกความรู้ทางธรรมและตำรายาด้วยอักษรโบราณ เช่น

อักษรธรรม หรืออักษรขอม

๓. ด้านโภชนาการและอาหารพื้นบ้าน การเลือกใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นมาปรุงอาหาร
- การถนอมอาหาร: เช่น การทำปลาร้า ผักเสี้ยนดอง หรือการทำเนื้อแดดเดียว
  - อาหารตามฤดูกาล: การนำพืชผักป่ามาทำเมนูสุขภาพ เช่น แกงขี้เหล็ก หรือยำไข่มด

แดง

- เครื่องแกง: สูตรลับเฉพาะที่สืบทอดกันในครอบครัวหรือหมู่บ้าน
๔. ด้านการจัดการองค์กรและสวัสดิการ การร่วมมือกันเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน
- กลุ่มออมทรัพย์: การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือยามขัดสน
  - การลงแขก: ภูมิปัญญาการจัดการแรงงานที่อาศัยความร่วมมือ เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว
  - กฎระเบียบชุมชน: การตกลงร่วมกันในการดูแลทรัพยากร เช่น ป่าชุมชน

จุดเด่น: ภูมิปัญญาเหล่านี้มักปรับเปลี่ยนไปตาม ยุคสมัย และสภาพแวดล้อมเพื่อให้เหมาะสมกับการใช้ชีวิตจริงในปัจจุบัน